

תהלים פרק צ"א

מערך שיעור - מתאים לתכנית הלימודים – שאלון 3281

פתיחה:

בעקבות המצב הבטחוני הנורא נשאל הרה"ג ר' דב לנדא שליט"א: מה יכולים לומר לנשים ובנות שפוחדות? השיב הרב: "שיאמרו 'יושב בסתר'. פרק צ"א. ר' ניסים קרליץ אמר בשם החזו"א זהו מזמור מועיל לפחד. שיאמרו אותו פעם ביום או פעמיים ביום זו סגולה להינצל!"

גם במלחמת תש"ח הורה מרן החזון איש זצוק"ל לתושבי ירושלים, שיהיה פרק זה שגור על פיהם.

להבדיל אלף אלפי הבדלות, מתברר שגם הגויים הכירו בסגולותיו של פרק זה: העיד מהנדס בריטי על גדוד אנגלי תחת פיקודו של קולונל ויטלס, שבמשך ארבע שנות מלחמת העולם הראשונה לא נפגע אף לא חייל אחד מהגדוד, וזאת בשל דרישת המפקד מפיקודיו ללמוד בע"פ ולומר בכל יום פרק צ"א בתהלים יושב בסתר עליו שכונה בפיהם 'פרק ההגנה'. (שיח יוסף ח"ג עמוד ס"ז)

בגמרא במסכת שבועות (דף ט"ו עמוד ב') מכונה מזמור זה "שיר של פגעים" על שם הפסוק המופיע בו "יפול מצדך אלף", או "שיר של נגעים" על שם הפסוק "ונגע לא יקרב באהלך". רש"י שם מבאר שפגעים אלו מזיקין שפוגעין בבני אדם להזיק. פרק זה הוא סגולה להגנה מפני המזיקים, ולכן הוא מכונה "שיר של פגעים".

הגמרא (שם) ממשיכה ומספרת שרבי יהושוע בן לוי נהג לומר מזמור זה לפני השינה כדי להגן עליו מן המזיקים. בעקבות הנהגתו זו נוהגים לומר את מזמור "יושב בסתר עליון" בקריאת שמע על המיטה.

מתי עוד נוהגים לומר מזמור זה?

- מזמור צ"א נאמר בפסוקי דזמרה בתפילת שחרית של שבת. היעב"ץ מקשה: והרי אין המזיקין יכולים להזיק בשבת? (ע"פ ספר הזוהר), ואם כן, לכאורה, אמירת מזמור זה בשבת מיותרת? והוא מתרץ שדברי הזוהר נאמרו דווקא כשישראל שומרים את השבת כהלכתה, אבל כשישראל אינם נזהרים בהלכות שבת, הדבר נותן כוח יתר למזיקים, ושליטתם מתגברת דווקא אז. (ולצערנו, ראינו את התגברותם בשבת האחרונה. ובשם הרב יצחק זילברשטיין אמרו, שמי שיקבל על עצמו ללמוד הלכות שבת ינצל מהמלחמה).
- נוהגים לומר מזמור זה במוצאי שבת, כי אז היהודי מאבד את הנשמה היתרה שלו, והמזיקים חוזרים לשוטט בעולם.
- בלוויית המת אומרים ג"כ מזמור זה, כי חוששים ממזיקים הנמצאים בבית הקברות.

מי תיקן את המזמור? משה רבינו תיקן מזמור זה. הוא תיקן את 11 המזמורים צ"ק', כנגד 11 ברכות שברך 11 שבטים בפרשת וזאת הברכה. מזמור זה מקביל לברכת שבט לוי שהיה מתלונן בעזרות. (כנגד בצל ש-די יתלונן).

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
חינוך חרדי

תוכן המזמור: הפרק מדבר אודות הבוטח בה'. משה רבינו קורא בפרק זה לבוא ולחסות בצל ה'.

משה רבינו משיא עיצה לכל בני האדם לבוא ולחסות תחת כנפי השכינה משום ש"ישב בסתר עליון" – חוסה בסתר כנפי השכינה, הקב"ה מגן עליו והוא לן בצל ש-די. בפסוק ב' ממשיך משה ואומר: "אמר לה' מחסי ומצודתי" – אומר על ה' שהוא מחסי ומצודתי, חוזקי ומבצרי. והוא אלוקי שרק עליו אני בוטח. ולמה אני אומר לך כך? "כי הוא יצילך מכל יד יאונן" – הוא יציל אותך ממלכודת של מוקשים ו"מדבר היות" – ממגיפה המשברת את הגוף. "באברתו יצילך" – בכנפיו יסוכך ויגן עליך, "ותחת כנפיו תחסה" – תתכסה תחת כנפיו. "צנה וסחרה אמתו" – צינה זהו מגן המקיף את האדם, וסחרה – לבוש מברזל המסובב את הגוף סחור סחור, הבטחתו האמיתית של הקב"ה היא מגן לאדם כמו צינה וסחרה.

מבוא במדרש תנחומא: "א"ר שמעון בן לקיש: אני נעשה צנה, לכל מי שהוא סוחר בתורה".

מכיוון שהוא מסוכך עליך ומגן עליך, לכן "לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם: מדבר באפל יתלך מקוטב ישיוד צהרים: – אם תבטח בו לא תירא מפחד הלילה, ומשדים מזיקים. "חץ יעוף יומם" – הוא שד העף כחץ. דבר הוא שד המזיק בלילה, באופל, וקטב הוא שד המזיק ושווד נפשות בצהריים.

אף אם בעת הדבר "יפל מצדך אלה ורובה מימינך" – יפלו אנשים רבים מצדך ומימינך "אלה יא יגש" – הדבר ההוא לא יגש אליך ולא יזיק לך.

"רק בעיניך תביט ושלמת רשעים תראה: – תראה בעיניך במות הרשעים, ואיך ה' משלם להם כרעתם, אבל בך לא יגעו לרעה.

ומדוע אתה זוכה להגנה המיוחדת הזו?

"כי אתה ה' מחסי עליון שמת מעונך: – כי אתה אמרת: ה' הוא מחסי, ושמת את הקב"ה מעון לבטוח בו. כמו אדם שבוטח בביתו וחוסה בו מן הגשמים.

אז "לא תאנה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלה: – לא יאונה לך כל רע, ולא יקרבו לך נגעים.

"כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרךך: – ה' ממנה את המלאכים ומצווה אותם לשמור עליך בכל דרכיך. "על כפיים ישאונך פורתגף באבן רגלך: – המלאכים הללו ישאו אותך בכפיהם, ולא יתנו לך ללכת יחף, בן תיפצע ברגלך מהאבנים שבארץ. זהו משל לגודל השמירה שה' ישמור על הבוטח.

מדרש תנחומא: "אם ראית צדיק יוצא לדרך, ואתה מבקש לצאת לאותה הדרך, הקדם עליו שלושה ימים כדי שתצא עמו לדרך, מפני שמלאכי שלום מלוין אותו, שנאמר: 'כי מלאכיו יצוה לך'. ואם ראית רשע יוצא לדרך, הקדם עליו או אחר עליו שלשה ימים כדי שלא תצא עמו לדרך, מפני שמלאכי שטן מלוים אותו, שנאמר: 'הפקד עליו רשע ושטן יעמוד על ימינו'".

"על שחל נפתו תדרך תרמס כפיר ותנין: – גם אם תדרוך על שחל (אריה) ופתו (נחש ארסי), ותרמוס כפיר (אריה צעיר) ותנין – הם לא יזיקו לך. ומדוע?

משיב הקב"ה: "כי ב' חשק" – מאחר שבטח בי, לכן "ואפלטוהו" – אציל אותו. "אשגבוהו כיינדע שמי: – חזקתי אותו, הואיל והוא יודע ומכיר את שמי ויש לו יראת שמים.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
חינוך חרדי

"יקראני ואענהו" – לכן כאשר הוא יקרא אלי, אענה לו. "עמו אנכי בצרה" – כשתבוא צרה לעולם, אהיה עמו להצילו ממנה. "אחלצהו ואכבדהו": – אחלץ אותו מן הצרה ועוד ארבה כבודו.

המדרש מסביר את הפסוק "עמו אנכי בצרה" -הקב"ה נמצא עם ישראל בצרתם, הוא מצטער יחד איתם, והוא מביא לכך משל:

"משל למה הדבר דומה? לאישה מעוברת שהיה לה כעס עם אימה, ועלתה אימה למעלה, ובשעת לידתה היתה צווחת מלמטה והיתה אימה שומעת קולה מלעמה, והיתה אף היא צווחת כנגדה, והיו שכניה אומרות לה מה טיבך, וכי את יולדת עימה, א"ל: ביתי בצער, אע"פ שהכעסתני אינו יכולה לסבול צווחתה, אלא הריני צווחת עימה. כך אמר הקב"ה: ביתי חרב, ובני שלולין בקולרין, ואיני מצר?! " (תנחומא)

"אָרְךָ יָמִים אֲשַׁבְּעֶהוּ" – אשפיע עליו חיים ארוכים. "וְאָרְךָ יָהוּ בְּיָשׁוּעָתִי": – בעיניו יראה את ישועת ה'.

הצעה לשיתוף התלמידים ברוח התקופה: לספר סיפור על מישהו שבטח בה', והקב"ה הגן עליו והציל אותו מן התופת.

דף לתלמידים:

עניני הפרק:

- הבוטח בה'.

1. מי חיבר מזמור זה? _____

2. למי פונה המזמור בפסוק א'?

במה הוא תולה בטחונו? _____

3. ממה יציל אותו הקב"ה? _____

4. באיזה אופן הוא יגן עליו? _____

5. למה נדמית בפסוק אמיתת הבטחתו של הקב"ה? _____

6. פרט, ע"פ פסוקים ה' ו', את הדברים מהם לא ירא הבוטח בה'. _____

7. מהי ההבטחה שבפסוקים ז' ח'?

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
חינוך חרדי

8. מדוע הוא זוכה לכך? _____

9. מהי הכפילות שבפסוק י'? _____

10. תאר את שמירתם של המלאכים. _____

11. מהם בעלי החיים המוזכרים בפסוק י"ג, ובאיזה הקשר הם מוזכרים? _____

12. בזכות מה ינצל מן החיות הממיתות? _____

13. מהם ההבטחות שמבטיח הקב"ה לבוטח בו בפסוקים ט"ו-ט"ז? _____

14. באר את המילים הבאות:

- _____ - יתלונן
- _____ - מצודתי
- _____ - מפח יקוש
- _____ - הוות
- _____ - באברתו
- _____ - יסך
- _____ - צינה
- _____ - סוחרה
- _____ - באופל

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
חינוך חרדי

- _____ - מקטב
- _____ - ישוד
- _____ - שקמת
- _____ - מעונך
- _____ - תאנה
- _____ - תגף
- _____ - שחל
- _____ - פתן
- _____ - כפיר
- _____ - אחצלהו